

Delregional oljeskyddsplan för Vänern

Fastställt genom beslut i:

Melleruds kommun 2022-xx-xx

Trollhättans Stad 2022-xx-xx

Vänersborgs kommun 2022-xx-xx

Innehåll

Inledning	3
Syfte	3
Vänern	3
Turist- och fritidssjöfarten	3
Riskbild	4
Ansvar, roller och mandat för olika aktörer	6
Fas 0: Förberedelser	6
Fas 1: Utsläpp	6
Fas 2: Oljepåslag på strand, öar och skär i Vänern	8
Fas 3: Sanering av strand, öar och skär	9
Avgränsningar. Juridik	10
Prioriteringar vid saneringsarbete	10
Generella prioriteringar	10
Riktade prioriteringar vid begränsning och sanering	10
Generellt om kommunal ledning och kommunikation vid oljeutsläpp	11
Uthålligt arbete och omfattande aktörslista	11
Ledningssamverkan med närliggande kommuner	11
Kostnader. Finansieringsfrågor. Ersättningar. Dokumentation	11
Kommunikationsarbete	12

Inledning

Planering och förberedelser är angeläget mot bakgrund av att ett oljeutsläpp i Vänern kan ge betydande konsekvenser på egendom och miljö.

Denna plan avser främst kommunernas ansvar och agerande vid utsläpp av oljeprodukter i Vänern. Planen är framtagen av representanter från Melleruds kommun, Trollhättans Stad, Vänersborgs kommun, Norra Älvsborgs räddningstjänstförbund (NÄRF) och Dalslands Miljö- och Energiförbund.

Planen är utformad med en övergripande, gemensam del samt med bilagor för varje kommuns specifika uppgifter vid oljeutsläpp i Vänern. Ett antal praktiska åtgärder måste vidtas när planen är fastställd i respektive kommun. Dit hör planering kopplat till sanering.

Syfte

Planen ska bidra till handlingsberedskap och till kunskapsbaserat agerande vid utsläpp. Planen avser agerandet vid utsläpp i främst Vänern (statligt vatten) som påverkar kommunernas arbete vid och på stränder (kommunal räddningstjänst resp sanering). I tillämpliga delar kan den också vara ett underlag vid utsläpp i andra vattendrag och sjöar samt vid strandnära utsläpp på land som kan påverka Vänern. Kommunikation är viktigt för att minska konsekvenserna av ett oljeutsläpp, både i ett akut

skede och i saneringsfasen. Planen ska också vara ett underlag för förebyggande och förberedande kommunikation om oljeskadeskydd, till olika målgrupper. Planen är också ett underlag för utbildning och övning. När det gäller kommunens ordningsbestämmelser för tex hamnar ska planen inarbetas i tillämpliga delar.

Vänern

Sjöns medeldjup är 27 meter och största djupet ligger på 106 meter. Vänern delas av en skärgård mellan Kållandsö i söder och Värmlandsnäs i norr i en västlig och en östlig del. Den västra delen av sjön kallas Dalbosjön och den östra delen kallas Värmlandssjön. Vänern utgör dricksvattentäkt för stora befolkningsgrupper. Sjötrafik pågår dygnet runt på Vänern.

Vänerns referensyta ligger enligt sjökortet på 43,80 meter över havet (m.ö.h.) i höjdsystemet RH1900 (RH00). Vänerns medelvattenstånd (på 44,33 m) ligger 0,53 meter över referensytan.

Dalslands kanal och Upperrudsälven ansluter till Vänern genom utflöde i Köpmannebro. I Vänersborg går Vänerns utflöde till Göta älv via två flöden: Karls Grav respektive via Vargöns kraftstation.

Vänern regleras genom utflödet i Vargöns kraftstation (Vattenfall) i Vänersborgs kommun. Tappningen ligger på ca 900 kubikmeter per sekund. Vid mycket höga vattennivåer kan tappningen tillfälligt öka.

Turist- och fritidssjöfarten

Fritidssjöfarten på Vänern är omfattande. Gästhamnar finns på en rad platser i kommunerna. Även i Dalslands kanal är fritidssjöfarten av stor omfattning. Turisttrafik med större fartyg bedrivs av Rederi AB Göta kanal.

Riskbild

Yrkessjöfarten

Sjötrafiken pågår dygnet runt året om. Cirka 2 miljoner ton gods transporteras av ca 700 lastfartyg på Väneren varje år. Längsta farleden i Väneren, Vänersborg och Karlstad är 82 nautiska mil (ca 150 km).

De industriella hamnarna i Väneren är Vänersborg, Åmål, Grums, Karlstad, Kristinehamn, Otterbäcken och Lidköping. Den största delen av godset kommer från eller levereras till en utländsk hamn.

Enligt Trafikverkets prognoser kommer godsmängden inom Vänersjöfarten att uppgå till 2,8 miljoner ton till 2040. Det är en ökning med 50 procent jämfört med 2014 års nivå.

Strategin för att minska sjöfartens miljöpåverkan som en följd av att koldioxidutsläppen ska minska väntas leda till användning av alternativa fartygsbränslen. Framtidens fossilfria och klimatneutrala fartygsbränslen förväntas omfatta flera olika typer biobränslen, e-bränslen framställda från förnyelsebar el, kolfria bränslen samt lösningar som nyttjar vindkraft för framdrivning med segel eller vingar. Av det skälet kan det vara bra att se över riskbilden så småningom med hänvisning till nya kunskaper om framtidens drivmedel.

Tung fordonstrafik

Vid strandnära utsläpp tex vid trafikolyckor med tankbilar eller läckage från tåg, kan utsläppet infiltrera marken och nå Vänerens vatten. Sådan tung trafik går på vissa sträckor i Trollhättans Stad, Vänersborgs och Melleruds kommuner. Detaljer: se respektive kommunbilaga.

Dricksvatten

Dricksvatten är ett livsmedel. En rad kommuner runt Väneren tar sitt dricksvatten ur sjön. Ett oljeutflöde kan få mycket allvarliga konsekvenser t ex att en kommun måste avbryta dricksvattenproduktionen under lång tid (veckor, månader) med risk för brist på dricksvatten. Utflödet kan också kontaminera tekniska installationer för dricksvattenförsörjningen.

Vid hotande krisläge kopplat till dricksvattenproduktion kan Livsmedelsverkets förstärkningsresurs med bred expertkunskap efterfrågas, Vattenkatastrofgruppen VAKA.

Även detta stycke kan behöva ses över så småningom utifrån nya kunskaper om farliga ämnen och framtidens drivmedel.

Djurhållning och jordbruk

Vid bevattning av odlade ytor inom lantbruket liksom vatten till djurproduktion, tas ibland vatten från Väneren. Även för detta vatten finns krav på kvalitet och renhet. Oljekontaminerat vatten kan inte användas för dessa ändamål vilket kan innebära att produktionen reduceras eller kräver alternativ vattenförsörjning.

Ekologiska system och biotoper.

Miljövärden

Sammantaget utgör hela kustlinjen liksom öar och skär i Väneren, en känslig och skyddsvärd miljö i de tre kommunerna. Utsläpp i dessa miljöer kan få stora konsekvenser: fågeldöd, fiskdöd, varaktiga skador på bottenmiljöer liksom begränsningar för andra fåglars födotillgång.

I Väneren finns över 700 fågelskär där det varje

år häckar mer än 30 000 måsfåglar och tärnor och flera andra arter.

Många av skären är fågelskyddsområden och det finns en rad olika reservatsbildningar och riksintressen i kommunerna relaterat till Väneren. Närmare angivna objekt, områden och punkter som är uttalat viktiga i detta sammanhang finns i respektive kommunbilaga till denna plan.

Rörliga friluftslivet. Besöksnäringen.

Gästhamnar. Kulturhistoria

Besöksnäringen och det rörliga friluftslivet är beroende av rena miljöer som ram för naturupplevelser. Vissa objekt framgår av respektive kommunbilaga till denna plan. Påverkan på besöksnäringen handlar främst om skador på badplatser, campingmiljöer, hamnar och friluftsområden. Konsekvenserna kan bli långvarigt bortfall av besökande.

Näringsliv och livsmedelsproduktion

Ett antal näringar är beroende av rent vatten så som företag inom besöks- och turismnäringen vid och omkring vattendraget. Även producenter av livsmedel vid eller som är beroende av rent vatten från vattendragen kan påverkas vid utsläpp i vattnet. Vid ett oljeutsläpp skulle tillgängligheten till de egna anläggningarna och ekonomiska effekter vara kännbara konsekvenser för näringsidkarna.

Ansvar, roller och mandat för olika aktörer

Ett oljeutsläpp kan delas in i olika faser. I Regional oljeskyddsplan för Västra Götalands län 2020 används följande faser.

Fas 0: Förberedelser

Det förberedande arbetet syftar till att öka kunskapen och förmågan att hantera ett utsläpp. Kommunens åtgärder är att identifiera skyddsvärda områden och planera både det förebyggande arbetet och operativa åtgärder vid oljeutsläpp.

I arbetet ingår att upprätta larmplaner, kontaktlistor liksom utbildning och övning av kommunens krisledningsorganisation, saneringsledare mm. Detta sker inom ramen för ordinarie krisberedskapsplanering. När det gäller saneringsledare och -kompetens avser kommunerna ingå avtal med extern leverantör.

Kommunikation av planens innehåll, tex regelverk, är också en vital del.

Fas 1: Utsläpp

När ett utsläpp sker i en kommuns vattendrag, tex kanaler, hamnar eller i insjöar, är det den kommunala räddningstjänstens ansvar att bekämpa oljan och begränsa utbredningen. När oljan når land och det inte finns risk för att den kommer ut i vattnet igen avslutas den kommunala räddningstjänsten, men oljan är fortsatt kommunens angelägenhet.

Vänern är statligt vatten och vid utsläpp kan Kustbevakningens statliga miljöräddningstjänst till sjöss och kommunal räddningstjänst ske samtidigt.

Kommunens åtgärder

Generellt gäller att kommunens krisledning behöver aktiveras tidigt inklusive kriskommunikation och förberedelser för sanering. Samordning och kontakter med grannkommunerna är viktigt.

Närmare anvisningar finns i respektive kommuns bilaga till denna plan.

Vid samtidiga räddningsinsatser eller vid begäran om räddningshjälp är det viktigt att roller och mandat mellan ledningsnivåerna i ledningsorganisationen är tydligt definierade samt att former för samverkan är tydliga. Det underlättar samordning mellan de olika räddningsledningarna samt underställda befäl och resurser.

Andra aktörer

Kustbevakningen ansvarar för miljöräddningstjänsten till sjöss (statlig räddningstjänst) vid oljeutsläpp i Vänern.

Sjöfartsverket genom JRCC ansvarar för eventuell sjöräddningstjänst.

Länsstyrelsen svarar för regional samverkanskonferens samt tar fram en samlad regional lägesbild. Länsstyrelsen ska stödja och underlätta samverkan mellan kommuner och andra berörda aktörer bla ifråga om kriskommunikation.

Havs- och Vattenmyndigheten och Naturvårdsverket stödjer med expertkunskap.

SMHI stödjer med hydrologisk, oceanografisk och meteorologisk kompetens.

Naturvårdsverket har ingen operativ funktion och kan stödja i frågor om oljeskadat vilt.

Externt stöd i form av konsult hjälp för oljeskadeskyddsinsats och sanering finns att tillgå på marknaden.

Utsläpp med avstånd från hamn eller strand

Med detta menas en händelse där utsläpp sker t ex i en led längre ut på Vänern och att det bedöms ta en tid innan oljan når strand, öar eller skär. Aktörer är främst SOS Alarm, Kustbevakningen och Sjöfartsverkets Joint Rescue Coordinations Centre (JRCC) i Göteborg: Dessa har ett ansvar för alarmering och information till räddningstjänster, Länsstyrelser, kommuner etc.

Utsläpp i kommunalt hamnområde

Aktörer är främst ägare av berört hamnområde, dvs kommunen. Ansvaret avser inledande alarmering till tex SOS Alarm, JRCC, kommunal räddningstjänst. I ansvaret ingår också att tidigt bedöma omfattning och behov av saneringsarbete, vanligtvis i samråd med Länsstyrelsen, den kommunala miljömyndigheten och den kommunala räddningstjänsten.

Strandnära utsläpp på land mot sjö

Här avses utsläpp på land som är så nära Vänern att infiltrering av oljan kan nå vattnet. Det kan också innefatta utsläpp mot kommunal sjö eller vattendrag som kan nå Vänern eller som kan få uppenbara miljökonsekvenser i övrigt.

Aktörer är tex transportör som orsakat utflödet (åkeri, järnvägsföretag etc) vilken har ett alarmeringsansvar enligt lagen om skydd mot olyckor. Vidare svarar SOS Alarm för alarmering av kommunal räddningstjänst och berörd kommun. Kommunens miljökontor är också en viktig aktör.

Fas 2: Oljepåslag på strand, öar och skär i Väner

Kommunens åtgärder

Kommunal räddningstjänst

- Ansvarar för kommunal räddningstjänst. Räddningsledaren avgör när och hur länge kriterierna för räddningstjänst är uppfyllda. Räddningschefen fattar beslut om insatsens inriktning, resursanvändningen och den operativa organisationen.
- Förhindrar och begränsar skador på egendom och miljö genom att bland annat stänga av hamnar med länsor, skydda områden med strandskyddsduk och med hjälp av länsor styra oljan mot mer känsliga områden.

Om flera kommuner är drabbade och om räddningstjänstkriterierna är uppfyllda över kommungränserna finns behov av samordning. Detta kan innebära beslut om en gemensam räddningsinsats.

Kommunen

- Aktivera relevanta delar av kommunens krisledningsorganisation och övriga verksamheter
- Samordning av information till allmänheten
- Kommunicera egna insatser
- Nära samverkan med räddningsledaren
- Förbereda saneringsfasen: utse saneringsledare och organisation för arbetet

Närmare anvisningar finns i respektive kommuns bilaga till denna plan.

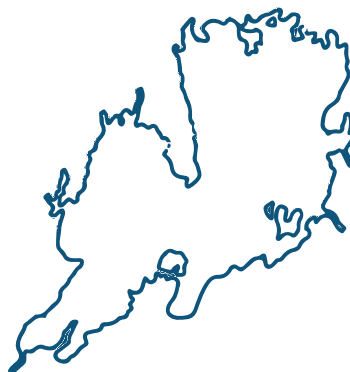
Andra aktörer

Länsstyrelsen

- Stödjer kommunens kommande saneringsarbete med bla metodval, resursbehov, förslag på prioriteringar etc.
- Informerar och har löpande kontakt med andra myndigheter
- Ansvarar för regional samverkanskonferens
- Stödjer deltagande aktörer. Tar fram en samlad regional lägesbild samt samordnar information till allmänhet och media.

SMHI, Kustbevakningen, Havs- och Vattenmyndigheten stödjer varandra och kommunens arbete.

Oljejouren kommer återskapas av Havs- och vattenmyndigheten. Länsstyrelsen i Västra Götaland håller även på att skapa en regional oljeskyddspool. Båda kommer vara kompetenspooler, samordna resurser m.m.

Fas 3: Sanering av strand, öar och skär

Saneringsarbetet bör inledas under pågående räddningsinsats. En planering påbörjas för hur inventering av drabbade områden ska ske som underlag för prioritering vid sanering. De som ansvarar för saneringen bör ha en samstämmig bild av vad som ska anses vara "rent".

Erfarenhetsmässigt börjar arbetet med grovsanering, därefter bedöms behovet av finsanering. Naturen kan i många fall själv bryta ner mindre oljemängder, vilket är skonsammare än att sanera.

Det är viktigt att saneringen ligger på rätt nivå, inte minst mot bakgrund av efter saneringen uppkomna ersättningsfrågor. Saneringsmanual för olja på svenska stränder ska användas som utgångspunkt.

I oljeskyddssammanhang kan noteras att oljeavfall är farligt avfall och att transport av exempelvis oljerester och oljebemängt avfall från saneringsinsatser kräver särskilt tillstånd om innehållet överstiger en viss mängd oljeavfall per år (se avfallsförordningen).

Oljesaneringen är ofta mycket långvarigt och resurskrävande. Arbetet kan ta flera månader att genomföra.

Kommunens åtgärder

Kommunal räddningstjänst

När en räddningsinsats är avslutad ska räddningsledaren underrätta kommunledningen samt den eller de kommunala nämnder som fullgör uppgifter inom miljö- och hälsoskyddsområdet och Länsstyrelsen.

Kommunen

Kommunen ansvarar för saneringsarbetet och avser använda externa resurser för saneringen genom avtal.

Närmare anvisningar finns i respektive kommuns bilaga till denna plan.

Andra aktörer

Havs- och Vattenmyndighetens (HaV) experter ska vara med inledningsvis i samband med miljöräddningstjänst och sanering. De stödjer kommunen beträffande metoder, områden som ska saneras och vad som är att betrakta som "rent" efter sanering etc.

Länsstyrelsen har en vägledande roll för tillsyn och ger fortsatt stöd till kommunerna utifrån sina ordinarie sakområden:

- Underlag för prioriteringar och samordning för sanering.
- Samordning och samverkan för saneringsåtgärder och val av skonsamma saneringsmetoder.
- Samverkan kring långsiktig uppföljning av skador på miljön samt rapportering till regering och berörda centrala myndigheter.

Övrigt stöd och kunskap kan fås från *Naturvårdsverket, Kustbevakningen och Myndigheten för samhällsskydd och beredskap*.

Externt stöd i form av konsult hjälp för oljeskadskyddsinsats och sanering finns att tillgå på marknaden.

Avgränsningar. Juridik

Geografiska avgränsningar för statligt vatten respektive kommunalt hamnområde framgår av kartskisserna i bilaga 6.

Lagstiftning inom det maritima oljeskadeskyddet

Ett antal författningar styr såväl planering som agerande vid oljeutsläpp. Se närmare i *Länsstyrelsens Regionala Oljeskyddsplan*.

Det bör också noteras att vid fartygsolyckor av större omfattning kan komplexa juridiska frågor (sjörätt, ansvarsförhållanden) uppstå.

Begreppet skyddad plats (places of refuge) används av Transportstyrelsen och innebär en hamn eller annan skyddad plats, dit ett fartyg eventuellt kan bogseras eller anvisas vid en olycka. Genom ett EU-direktiv (2002/59/EG) är medlemsländerna skyldiga att ha en planering för att ta emot fartyg i behov av assistans och denna planering ses nu över inom Transportstyrelsen. Generellt sett betraktas hamnar vara bäst som skyddad plats vilket är ett komplement till tidigare ankarplatser. Skyddade platser är i förväg utsedda och nödhamn kan vid behov anges i en aktuell händelse. Detta avgörs av Kustbevakningen operativt. Formellt beslut fattas av Transportstyrelsen. Det finns i skrivande stund inga kända utsedda skyddade platser i våra kommuner.

Prioriteringar vid saneringsarbete

Detta avsnitt är en vägledning för saneringsarbetet. Olika intressebehov kan uppstå t ex mot bakgrund av ett utsläpps omfattning, egenskaper och geografi. Ledningen för saneringsarbetet avgör tyngdpunkter i saneringen i samråd med expertaktörer. Samråd bör ske med kommunens politiska ledning. Detaljer om prioriterade områden och platser finns i respektive kommuns bilaga till denna plan.

Generella prioriteringar

Se *Saneringsmanual* för olja på svenska stränder (MSB).

En mycket viktig prioritering är att skydda dricksvattenproduktionen och -intag.

Hantera

- olja som riskerar att leda till sekundär nedsmutsning.
- olja som förorenat eller hotar att förorena ekologiskt känsliga platser och arter.
- olja som klibbar och därmed kan skada djur, växter och kleta ned människor.
- olja som riskerar att påverka områden som är viktiga för turism och näringsliv.

Länsstyrelsen kan stödja kommunerna i arbetet med att prioritera skyddsvärda områden och bidra med beslutsunderlag och rekommendationer. Digitala miljöatlasen är ett verktyg som finns på länsstyrelsens webbplats.

Vissa geografiskt prioriterade skyddsvärda miljöer och objekt framgår av respektive kommunbilaga till denna plan.

Riktade prioriteringar vid begränsning och sanering

Arbetsmiljö och personsäkerhet

Allt arbete som är relaterat till begränsning och sanering ska ske med tillämpning av alla de bestämmelser som framgår av arbetsmiljölagen (1977:1160). Arbetets riskfyllda karaktär kräver en planering genom en riskanalys för ingående aktörer och vid behov utbildning och information till personal som deltar i arbetet. Kontinuerlig uppföljning ska ske genom respektive arbetsgivares försorg.

Kulturhistoriska skyddsvärden

Byggnader, konstbyggnader, äldre skyddsvärda kulturhistoriska miljöer etc. ska vara identifierade och ingå i prioriteringsordningen vid arbete med oljeutsläpp.

Generellt om kommunal ledning och kommunikation vid oljeutsläpp

Specifika åtgärder och anvisningar för ledningsarbetet finns i respektive kommuns bilaga till denna plan.

Uthålligt arbete och omfattande aktörslista

Ledningsbehovet vid oljeutsläpp är omfattande och erfarenhetsmässigt kan det bli långvarigt vid större händelser. Detta innebär att kommunens krisledningsorganisation behöver aktiveras tidigt och anpassas till händelsens behov av ledning, samordning och inriktning.

När det gäller samverkan med andra aktörer uppträder, vid sjöfartsolycka eller vid annan koppling till större oljeutsläpp till sjöss, ett antal aktörer som kommunen vanligtvis inte samverkar med. Dit hör representanter för rederiet, för rederiets försäkringsbolag (sjöassuransaktör), för myndigheten Transportstyrelsen och för utländska intressenter tex lastägare. Organiserade frivilliga kan vara en resurs i arbetet om förutsättningar för detta finns.

Ledningssamverkan med närliggande kommuner

Vid oljeutsläpp måste det ske en ömsesidig information mellan grannkommunerna i Vänerne och även nedströms längs med Göta Älv.

Kostnader. Finansieringsfrågor.

Ersättningar. Dokumentation

Av formella skäl är det viktigt att åtgärder, beslut och kostnader dokumenteras från första början. Det behövs ett korrekt underlag för redovisning av kostnader, sammanställningar och för begäran om ersättning. Resurser för dokumentation ska finnas i kommunens krisledningsorganisation.

Dokumentera generöst med foton, om möjligt före, under och efter påslaget.

Det finns statliga rutiner för hur kommunen kan återsöka ersättning från staten (MSB) för kostnader inom saneringsarbetet. Kostnad för externt stöd i form av konsult hjälp för oljeskadskyddsinsats och sanering kan tas med i ersättningskraven kommunerna sedan ställer till rederiet, via MSB.

Kommunikationsarbete

Vid en krissituation ställer allmänheten, media, medarbetare, myndigheter och organisationer stora krav på information. Ett oljeutsläpp är av stort medialt intresse på både lokal, regional och ibland också nationell nivå. En väl fungerande informationshantering är nödvändig för ett effektivt arbete. Huvudansvaret för att informera ligger alltid på de aktörer som ansvarar för hanteringen av händelsen.

Kommunen ska verka för att samordna information till allmänheten genom det lokala geografiska områdesansvaret vid fredstida kriser. Andra aktörer ska bistå kommunen med underlag vid behov.

Kommunen ansvarar för kommunikation om sina arbetsuppgifter, sin roll och prioriteringar. Det är viktigt att ge snabb, tydlig, öppen och korrekt information till allmänheten.

Kommunen ska tidigt utse en talesperson för extern kommunikation.

Samarbete bör ske i en gemensam organisation i berörda kommuner.

Målgrupper

Kommunikationen ska utformas och anpassas till olika målgrupper som

- Berörda sakägare, boende, markägare, båtklubbar, fiskerinäringen, företag
- Politisk ledning och kommunanställda
- Allmänheten, turister
- Media

Budskap

Som stöd finns mallar för Viktigt meddelande till allmänheten (VMA) och pressinformation som kommunerna kan använda.

Vid formulering av budskap är det bra att besvara frågorna

- Vad är det som har hänt?
(Vad är det för olja/utsläpp och är det toxiskt (giftig/farligt?)
- När?
- Var?
- Varför?
- Vem/vilka berörs?
- Hur?
- Var finns mer information? (Exempelvis på kommunens hemsida)

Tidsperspektiv

Innehåll och tyngdpunkt i kommunikationen kan planeras efter händelsens olika faser: akut skede, på kort sikt (vecka) och längre sikt (månader).

Stöd från länsstyrelsen

Länsstyrelsen ska stödja och underlätta samverkan mellan kommuner och andra berörda aktörer i att samordna arbetet med kriskommunikation. Målet med samverkan är att berörda aktörer ska förmedla samstämmig information om det inträffade. Arbetet sker enligt Länsstyrelsens kriskommunikationsplan och enligt länets inriktning och rutiner för kriskommunikations-samverkan.

